

بررسی آنومی تعامل اجتماعی و پروبلماتیک سرمایه اجتماعی مجازی در گذار از دوران کرونا^۱ (مورد مطالعه کاربران اینستاگرام)

احمد موذنی^{۲*}، الهام زادمهر^۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۲۳

DOI: 10.30495/JISDS.2023.73395.11891

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی آنومی تعاملی ایجاد شده در دوران کرونا و مناسبات آن با وضعیت سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران پرداخته است. تأکید بر پیوندهای ضعیف (پل زنده) در چارچوب نظریه سرمایه اجتماعی در فضای آنلاین و آفلاین در شرایط بحران تعامل اجتماعی، با رویکردی پروبلماتیک، مبانی نظری مقاله را شکل داده است. پروبلماتیک در این پژوهش به این مسئله اشاره دارد که فضای مجازی چگونه و در چه سازوکاری هم پیوند دهنده و هم گسست دهنده تعاملات اجتماعی است. پژوهش با روش پیمایش و توزیع پرسشنامه آنلاین میان ۳۷۶ نفر از کاربران شبکه اینستاگرام به صورت نمونه‌گیری در دسترس صورت گرفته است. مهمترین هدف این پژوهش بررسی وضعیت تعاملات اجتماعی در قالب سرمایه اجتماعی در دوران کرونا بوده و اینکه آیا رسانه اجتماعی اینستاگرام توانسته نوعی سرمایه اجتماعی ارتباطی در وضعیت آنومی تعاملی، ایجاد نماید؟ نتایج نشان می‌دهد که میزان سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران از حد متوسط جامعه پایین تر است. به عبارت دیگر همانند نتایج بسیاری از پژوهش‌ها صورت گرفته، سرمایه اجتماعی در ایران دچار فرسایش بوده، اما کیفیت استفاده از اینستاگرام توانسته بر افزایش و ایجاد سرمایه اجتماعی ارتباطی تأثیر گذار باشد.

واژگان کلیدی: آنومی تعامل، سرمایه اجتماعی آنلاین، سرمایه اجتماعی آفلاین، پروبلماتیک، پیوندهای ضعیف

^۱ این پژوهش در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ صورت پذیرفته و نتایج آن در تاریخ ارایه مقاله صورت پذیرفته است.

^۲ استادیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

(E mail: dr.ahmad.moazzeni@gmail.com)

^۳ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

مقدمه

عدم اطمینان در روابط اجتماعی و گسست ایجاد شده در تعاملات رو در روی افراد جامعه یکی از بنیادی ترین مباحث در تحلیل مناسبات اجتماعی در دوران همه گیری کرونا است. اهمیت این گسست تا حدی است که حتی از اصطلاح آنومی تعامل^۱ استفاده شده است. منظور از آنومی تعاملی «وجود شرایطی از عدم اطمینان است، مبنی بر اینکه چه قواعدی^۲ در رابطه با فاصله اجتماعی در تعامل با افراد غیر آشنا در فضاهای عمومی اعمال می شود» (Romania, 2020, p52). به بیانی دیگر این شرایط را می توان نوعی اختلال در جریان زندگی متعارف و روزمره دانست. وقوع شرایط آسیب زا (آنومیک) می تواند به مساله اجتماعی منجر گردد. با فراگیر شدن بحران ناشی از کرونا، ما به مفهوم شکل گیری مساله اجتماعی در ایران نزدیک شده ایم؛ چرا که افکار عمومی را به شدت تحت الشعاع خود قرار داده است (Moeed Far, 2016, p15). شرایط وقوع آنومی تعاملی و تأمل پیرامون آن پژوهش را بر آن داشت تا به بررسی نقش فضاهای مجازی در شکل دهی به تعاملات مجازی و ایجاد پیوندهای اجتماعی در عبور از بحران ارتباطی ایجاد شده توسط همه گیری کرونا بپردازد. چنین به نظر رسیده که جریان فاصله گزینی اجباری و مداخله در روند نظم معمولی و هنجاری و سنتی مستقر، نوعی اختلال در روابط اجتماعی یا همان شبکه پیوندها و سرمایه اجتماعی ایجاد کرده است. پدیده مهمی که در این شرایط برجسته تر از گذشته شده اهمیت دو چندان فضای مجازی و ارتباطات آنلاین نسبت به قبل از بحران بود. «همه آنان که ناگهان از همه آداب و عادات و مناسک زیست اجتماعی دور مانده اند، دوست دارند به فضاهای عمومی برگردند و یا دست کم آن فضاهای گم شده را از طریق ارتباطات مجازی شده جست و جو کنند. نیاز به گفت و گو و تمایل به اشتراک نهادن زیست ها و تجربه های روزمره در فضای مجازی، نتیجه پیش آمدن چنین وضعی است. در واقع مهمترین کاری که ویروس کرونا کرد، این است که بیشتر شهروندان را به فضای وب آورد» (Khaniki, 2019, p60). تأکید بر مجازی شدن فعالیت ها و مناسبات اجتماعی به دلیل افزایش فاصله فیزیکی در بسیاری از پژوهش ها نیز مورد توجه قرار گرفته است. به عنوان نمونه برخی تحقیقات مانند (Romania, 2020, p60) به برخی از تغییرات ناگزیر ایجاد شده در تعاملات اجتماعی بواسطه بروز فاصله اجتماعی در دوران کرونا اشاره کرده است. «افزایش دیجیتال شدن مراسم های گرد هم آمدن ها، افزایش دگرگونی تعاملات کاری به تعاملات هوشمندانه کار، افزایش فاصله اجتماعی و آنومی تعاملی در زمینه های محیط هایی مانند مدرسه، کار و اوقات فراغت، افزایش فاصله اجتماعی در محیط هایی با بی اعتنایی مدنی^۳ مانند پیاده روها، اماکن عمومی و حمل و نقل عمومی و افزایش انگ زنی به گروه های قبلا انگ خورده مانند زندانیان سابق، خارجی ها و پناهندگان» از جمله این تغییرات هستند.

بطور کلی ادبیات نظری و تجربی مرتبط با پژوهش نشان می دهد فضای مجازی و شبکه های اجتماعی به صورت چند وجهی، مکمل و در مواردی متناقض بر گستره مناسبات و سرمایه اجتماعی کاربران تاثیر گذار است. علاوه بر این پژوهش حاضر به دلیل فضای اجتماعی برخاسته از شیوع و همه گیری ویروس کرونا در نوع خود نو آورانه بوده است. به بیان دیگر بررسی و تبیین چگونگی مکانیزم سرمایه اجتماعی در دوران بحران های اجتماعی و نقش آن در ترمیم روابط گسسته تعاملات اجتماعی ناشی از بحران، ضرورتی اجتناب ناپذیر در حوزه مطالعات جامعه شناختی است. اهمیت بررسی چگونگی تعاملات اجتماعی در بحران های اجتماعی تا حدی است که حتی در صورت ماندگاری نسبی آثار متعددی داشته و حتی ممکن است به تغییرات اساسی در امر اجتماعی و مفاهیم بنیادی جامعه شناسی نیز منجر گردد. بر این اساس پژوهش به دنبال سنجش سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران اینستاگرام در دوران کرونا بوده و این هدف عمده را مطرح کرده که آیا رسانه اجتماعی اینستاگرام توانسته نوعی سرمایه اجتماعی ارتباطی در وضعیت آنومی تعاملی، ایجاد نماید؟ به بیان دیگر آیا سرمایه اجتماعی آنلاین توانسته تا حدودی گسست

¹ Interactional Anomie

² Rules

³ civil inattention

پیوندهای اجتماعی ناشی از بحران را ترمیم کند؟ در این پژوهش کاربران شبکه اجتماعی اینستاگرام به عنوان جامعه هدف پژوهش در نظر گرفته شده‌اند.

ادبیات تحقیق و چارچوب نظری:

جهت پیوند پژوهش حاضر با کارهای صورت گرفته، به چند مورد از پژوهش‌های داخل و خارج کشور اشاره می‌شود. محور این پژوهش‌ها با توجه به اهداف و متغیرهای پژوهش در چند حوزه مورد توجه قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش احمدی و مرادی (۱۳۹۶) تحت عنوان عنوان سرمایه اجتماعی (آنلاین و آفلاین) و فرهنگ شهروندی، با روش پیمایش حاکی از این است که مهمترین بعد سرمایه اجتماعی اثرگذار بر فرهنگ شهروندی، سرمایه اجتماعی برون‌گروهی موجود در فضای مجازی بوده است. بازتعریف سرمایه اجتماعی در میدان مجازی توسط (Parsania & Zare, 2020, p117) که با روش پدیدارشناسی انجام گرفته نشان می‌دهد که هر چند در میدان مجازی روابط گسترده‌تر می‌شود اما کیفیت روابط سست‌تر و موقتی‌تر است. (Yar Mohammadi & Sahrai, 2017, p121) در پژوهش پیمایش خود با عنوان تحلیل جامعه‌شناختی رابطه بین شبکه‌های اجتماعی مجازی و سرمایه اجتماعی، اشاره می‌کنند که بین شبکه‌های اجتماعی مجازی و سرمایه اجتماعی رابطه وجود دارد و می‌توان شبکه‌های اجتماعی مجازی را به عنوان بخشی از سرمایه اجتماعی جامعه قلمداد کرد. یافته‌های تبیینی در پژوهش (Kgaderzadeh & Shadi, 2016, p206) تحت عنوان شبکه اجتماعی فیس بوک و سرمایه اجتماعی، دلالت بر تاثیر پذیری مستقیم سرمایه اجتماعی کاربران از شبکه اجتماعی فیس بوک دارد. با افزایش زمان استفاده جوانان از فیس بوک گستره تعاملات (واقعی) کاهش می‌یابد. یافته‌های پژوهش (Noghani & charkhzarin, 2012, p173) نشان می‌دهد استفاده از شبکه اجتماعی فیس بوک کاهش سرمایه اجتماعی پیوندی و افزایش سرمایه اجتماعی ارتباطی (پل زنده) را در پی داشته است. مطالعه میزان سرمایه اجتماعی کاربران ایرانی اینستاگرام عنوان پژوهشی است که توسط (Abdullahian & Zahraei, 2017, p55) با روش پیمایش صورت گرفته و نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که میانگین‌های سرمایه اجتماعی دو گروه عضو در اینستاگرام و غیرعضو در اینستاگرام، تفاوت معناداری با یکدیگر نداشته‌اند اما میزان اعتماد در محیط واقعی، بیشتر از محیط اینستاگرام است. همچنین یافته دیگر این پژوهش نشان می‌دهد، اینستاگرام زمینه‌ی ایجاد پیوندهای ضعیف را بیشتر فراهم می‌کند.

پژوهش‌های صورت گرفته در خارج از کشور: «ویلیامز» در پژوهش خود تحت عنوان آنلاین و آفلاین: مقیاسی برای سرمایه اجتماعی در عصر آنلاین، به طراحی مقیاس سنجش سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین و اعتبارسنجی آن پرداخته است. وی در این پژوهش سنجش‌های قبلی سرمایه اجتماعی را زیر سوال برده و یافته او حاکی از طرح مقیاسی برای سنجش سرمایه اجتماعی با تاکید بر فضای آنلاین است. (Williams, 2006, p 599) «پینهو» در مطالعه خود با عنوان مقیاس سرمایه اجتماعی الکترونیکی: ابزاری چند آیتمی برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی آنلاین به طراحی مقیاس سنجش سرمایه اجتماعی آنلاین بر اساس طرح ویلیامز و اصلاح آن پرداخته است (Pinho, 2013, p 216). ورشنی و سوچر^۱ در مطالعه خود تحت عنوان نرخ رشد کووید ۱۹ با سرمایه اجتماعی کاهش می‌یابد، به این یافته دست یافته‌اند که سرمایه اجتماعی در پیشگیری از انتشار بیماری تاثیر داشته و تاکید بر افزایش سرمایه اجتماعی در دوران وجود بیماری را مورد تاکید قرار داده‌اند (varsheni & socher, 2020, p1). سرمایه اجتماعی و کووید ۱۹: رویکردی چند بعدی و چند سطحی، عنوان پژوهشی است که توسط وو^۲ صورت گرفته و شواهد این پژوهش نشان داده است که شیوع بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ در جاهایی که سرمایه اجتماعی زیادتر است بهتر کنترل می‌شود (Wu, 2021, p 27). لیبرمن و شرودر در مقاله‌ای تحت عنوان افزایش ارتباطات اجتماعی در عصر فاصله اجتماعی، ضمن تاکید بر شیوه‌های اتصال و

¹ Varshney & Socher

² Wu

ارتباط از طریق اینترنت عنوان کرده اند اگرچه دنیای مجازی نمی تواند جای ارتباطات فیزیکی را پر کند، در وضعیت کرونایی چاره‌ای جز غنا بخشیدن به ارتباطاتمان از طریق شبکه‌های اجتماعی نداریم (Lieberman & Schroeder, 2020, p 87).

پروبلماتیک پیوندهای اجتماعی قوی، ضعیف و فضای مجازی:

بحث پروبلماتیک یا مساله مندی از آن روی قابل طرح است که فضای مجازی چگونه و در چه سازوکاری هم پیوند دهنده و هم گسست دهنده به تعاملات اجتماعی است. از نظر آلتوسر پروبلماتیک، یک نظام ارجاع درونی است در یک مورد خاص که در این چارچوب سلسله پرسش‌هایی به یک پاسخ منجر می‌شوند. پروبلماتیک یک ساختار بنیادین است که امکان طرح پرسش‌هایی خاص را فراهم می‌کند (althusser & balibar, 1970, p 25-26). بر اساس این مفهوم رویت پذیری در کنار رویت ناپذیری یک واقعیت مورد بررسی قرار می‌گیرد. در واقع حل مساله در این مفهوم نیازمند بحثی درونماندگار بوده و حل مساله در عین حال که ناشدنی اما قابل تغییر و باز سازی خواهد بود. بر این اساس گسترش فضای مجازی که از یک سو پیوندهای اجتماعی قوی را تضعیف کرده و از سوی دیگر عاملی برای ایجاد پیوندهای ضعیف (پل زنده) ایجاد نموده، در همین فضای پروبلماتیک قابل تبیین است. برای ورود به این چارچوب نظری ابتدا به پیوندهای اجتماعی می‌پردازیم.

پیوندهای اجتماعی^۱ قوی و ضعیف: آلدریچ^۲ در مقاله‌ای تحت عنوان «پرورش پیوندهای اجتماعی در عصر فاصله گذاری اجتماعی» ضمن تاکید بر اینکه در همه انواع بلایای طبیعی و اجتماعی و مصیبت‌های جمعی، پیوندهای اجتماعی نقش مهمی برای کاهش آلام مردم و تقلیل آسیب‌های اجتماعی داشته است، پیوندهای اجتماعی را به سه دسته تقسیم بندی می‌کند: پیوندهای عمیق یا قوی^۳، اعضای خانواده و دوستان نزدیک نمونه این نوع پیوند بوده و نیازمند ارتباط با گروه‌هایی مانند خودشان هستند. این اتصال از طریق پیوندهای پل زنده (ارتباطی) برقرار می‌شود. پیوندهای ضعیف یا پل زنده^۴، مانند اتصال انسان‌ها در محل کار، عضویت در یک کلوب ورزشی یا مدرسه که به یکدیگر متصل می‌شوند. پیوندهای اتصال^۵، بر مبنای نوعی رابطه عمودی بر اساس ارتباط با گروه‌های قدرتمند و صاحب نفوذ مانند حاکمان محلی و یا مدیران شهری شکل می‌گیرد. نکته قابل توجه در تفاوت این سه نوع پیوند، جهت ارتباط است. به عبارت دیگر جهت ارتباط در پیوندهای عمیق و ضعیف افقی و در پیوند اتصالی عمودی است (kazemi, 2019, p 72).

توجه به انواع پیوندها زمینه را برای ورود به بحث مفهوم سرمایه اجتماعی فراهم می‌کند. محور انتقال از مفهوم سرمایه اجتماعی قدیم (واقعی یا آفلاین)، به سرمایه اجتماعی آنلاین^۶ (جدید) میزان تعاملات اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی مجازی است. سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین تفاوت‌ها و قابلیت‌های خاص خود را دارند و هر یک با توجه به کارکردهای خاص خود باید مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند. برخی از این تفاوت‌ها عبارت است از گستره جهانی یا محلی، نوع روابط و وسیله تعامل. سرمایه اجتماعی آنلاین به طور کلی مستقل از محدودیت‌های مکانی و جغرافیایی است، در حالی که سرمایه اجتماعی آفلاین به محل کار و زندگی فرد مرتبط است. سرمایه اجتماعی آنلاین به صورت غیرفیزیکی و در فضای مجازی ایجاد می‌شود، در حالی که سرمایه اجتماعی آفلاین در فضای فیزیکی و روابط حضوری ایجاد می‌شود. همچنین سرمایه اجتماعی آنلاین اغلب شامل روابط آشنایی و ارتباطات کم عمق است، در حالی که سرمایه اجتماعی آفلاین شامل روابط نزدیک و ارتباطات عمیق‌تر می‌شود. در سرمایه

¹ social ties

² Aldrich

³ bonding ties

⁴ bridging ties

⁵ linking ties

⁶ online social capital

اجتماعی آنلاین، تعاملات اکثراً از طریق پلتفرم‌های ارتباطی مانند شبکه‌های اجتماعی اتفاق می‌افتد، در حالی که معمولاً سرمایه اجتماعی آفلاین بر اساس تماس حضوری، جلسات حضوری و فعالیت‌های اجتماعی در فضای واقعی شکل می‌گیرد. ویلیامز (۲۰۰۶) دو نوع سرمایه اجتماعی را در دو بعد پیوندی و ارتباطی مطرح می‌کند (Williams, 2006, p 599): جدول (۱)

جدول (۱) ماتریس ابعاد سرمایه اجتماعی ویلیامز

سرمایه اجتماعی	
قوی (پیوندی) آفلاین ^۲	قوی (پیوندی) آنلاین ^۱
ضعیف (ارتباطی) آفلاین ^۴	ضعیف (ارتباطی) آنلاین ^۳

با توجه به تقسیم‌بندی فوق می‌توان گفت سرمایه اجتماعی به دو نوع تقسیم می‌گردد: سرمایه اجتماعی پیوندی و ارتباطی یا پل‌زننده. بنابر تعریف، سرمایه اجتماعی پیوندی به نوعی از سرمایه اجتماعی گفته می‌شود که در شبکه‌های اجتماعی بسته، در جریان است و بر پیوندهای قوی بین اعضای گروه‌های همگن، همچون اعضای یک خانواده یا دوستان صمیمی دلالت دارد. با توجه به تعریف سرمایه اجتماعی پیوندی و در ارتباط با ابعاد اعتماد، مشارکت، حمایت و تعاملات اجتماعی شاخص سرمایه اجتماعی پیوندی ساخته شده است و سرمایه اجتماعی ارتباطی به آن دسته از منابع اطلاعاتی مربوط می‌شود که فرد در خلال پیوندهای ضعیف با گروه‌های نامتجانس مانند دوستان غیرصمیمی و یا آشنایان بدست می‌آورد. با توجه به انواع پیوندهای اجتماعی، چالش مفهومی و پروبلماتیک بحث حاضر بر اساس چهار متغیر زیر قابل بحث است: سرمایه اجتماعی آفلاین و سرمایه اجتماعی آنلاین و مفهوم شبکه، اتصال یا ارتباط، فضای مجازی، نوع رسانه و نوع تعامل، نقش پیوندهای ضعیف در تعاملات و بحران کرونا.

همه گیری کرونا را باید ابتدا به عنوان نوعی بحران و به عبارت جامعه شناختی نوعی مسئله اجتماعی در نظر گرفت. «در دیدگاه سازه گرایی اجتماعی^۵ به چیزی مسئله اجتماعی گفته می‌شود که چهار ویژگی داشته باشد: مشکل زا باشد، شایع باشد، تغییر پذیر باشد و عزم برای تغییر آن وجود داشته باشد» (Moeed Far, 2016, p 236). بخشی از جنبه‌های مختلف تاثیرات ویروس بر زندگی، همانطور که قبلاً هم اشاره شد، ایجاد اختلال در تعاملات روزمره و عادی زندگی افراد جامعه بود. البته این تعاملات با توجه به انواع پیوندهای اجتماعی قوی و ضعیف قابل تأمل است. گسستگی و اتصال دو مفهوم متناقض و همزمان و درونماندگار قابل بحث را در زمان بحران کرونا ایجاد کرد. «دور از هم و در کنار هم جهانی و جهاتی دیگر در برابر ما گشوده اند. ویروس ما را تنها و خانه نشین کرده و وب می‌کوشد که ما را از همانجا به جهان بیرون برگرداند» (Khaniki, 2019, p 62). در اینجا است که نقش و اهمیت سرمایه اجتماعی آنلاین به ویژه نوع پیوندهای ضعیف در کاهش این گسستگی و یا کاهش سطح تعاملات در زمان بحران برجسته تر می‌شود. به عبارت دیگر اهمیت روزافزون اینترنت بطور کلی و شبکه‌های اجتماعی مجازی نباید ما را از توجه به این نکته مهم غافل کند که مفهوم شبکه اجتماعی، اتصال و نوع ارتباط چالش‌های عمده‌ای را مطرح می‌کند. مفهوم اتصال^۶ را باید در کنار ارتباطات^۷ در نظر گرفت. «اتصال به اینترنت به معنای اتصال با آدم‌ها نیست. می‌توان متصل بود اما ارتباط نداشت. می‌توان مشاهده

1 online bonding
 2 offline bonding
 3 online bridging
 4 offline bridging
 5 social constructionist theory
 6 connectivity
 7 communication

گر صرف و پرسه زن در اینستاگرام و ... بود اما ارتباطی ایجاد نکرد. بنابراین باید توجه داشت حضور در فضای مجازی و متصل بودن به اینترنت نمی تواند به معنی ارتباط و تعامل اجتماعی تعبیر شود» (kazemi, 2019, p 74).

مفهوم دیگر در رابطه با اتصال یا ارتباط، جایگاه شبکه است. به بیان دیگر آیا سرمایه اجتماعی ایجاد شده از شبکه ها، خود سرمایه اجتماعی هستند یا شبکه ها به عنوان میانجی این خروجی عمل کرده اند؟ به عنوان نمونه معتقد است که شبکه ها فی نفسه سرمایه اجتماعی نیستند. «متأسفانه یک آشفتگی در ادبیات سرمایه اجتماعی مبنی بر اینکه سرمایه اجتماعی علت^۱ است یا اثر^۲ وجود دارد. از نظر برخی پژوهشگران گروه های اجتماعی و شبکه ها، پیامدهای مثبتی را خلق می کنند، در حالیکه برای سایر پژوهشگران این به معنای خود نتایج هستند» (Williams, 2006, p 594). همچنین نوع رسانه و تغییر در شکل ارتباطات در دوران اخیر نیز از جمله زمینه هایی است که نباید از نظر دور داشته شود. ویلیامز معتقد است که به دلیل تفاوت عمده اینترنت با رسانه هایی مانند تلویزیون، باید مقیاس جدیدی برای سنجش سرمایه اجتماعی طرح شود. از نظر وی تعاملات اجتماعی که بواسطه تلویزیون رخ می دهد، اساساً از آنچه که در فضای آنلاین روی می دهد متفاوت است.

پیوندهای ضعیف و بحران کرونا: در پایان بحث نظری مقاله ضمن طرح پیوندهای ضعیف و نقش آن به عنوان یکی از مولفه های سرمایه اجتماعی آنلاین به چگونگی گسست تعاملات و ایجاد اتصال از طریق پیوندهای ضعیف در گذار از بحران تعاملی ایجاد شده بواسطه شبکه های اجتماعی مجازی مورد بحث قرار گرفته است. در مباحث اولیه سخن از آنومی تعامل به میان آمد. تجربه فاصله گذارهای اجباری و شرایط قرنطینه دو پیامد متناقض و مکمل یکدیگر را مطرح نمود. پیوندهای قوی (با خانواده و دوستان صمیمی) از یک سو احتمالاً به دلیل کنار هم آیی اجباری افزایش یافته اما همزمان پیوندهای ضعیف با بیرون از این چارچوب بسته گروهی را نیز کاهش داده است. «آلد ریچ خاطر نشان می سازد در دوران کرونا همچنان که باید مراقب پیوندهای قوی بود، همزمان بر پیوندهای ضعیف نیز تاکید داشت. در پیوندهای پل زننده (ضعیف) ما با تنوع بیشتری از افراد در ارتباطیم، خودمان را با رفتارهای جدید تطبیق می دهیم و تطبیق پذیری رفتارها در این پیوند بیشتر است» (kazemi, 2019, p 72). گرانویرز در بحث سرمایه اجتماعی پیش از این بر اهمیت پیوندهای ضعیف تاکید کرده است. «مطالعات گرانویرز در دهه ۷۰ میلادی نشان داد که برای تداوم یک گروه، بیش از آنکه پیوندهای قوی اولویت داشته باشد، پیوندهای ضعیف اهمیت دارند» (Ahmadi, & Moradi, 2018, p 115). بر این اساس اگر کرونا تعاملات افراد را با بیرون از خودشان دچار اختلال نموده پس ایجاد پیوندهای ضعیف (ارتباطی) می تواند تا حدودی این شکاف تعاملی را ترمیم کند. همچنین سرمایه اجتماعی آنلاین در عین اینکه می تواند به تقویت این شکاف تعاملی کمک کند، اما باید به تفاوت کیفیت ارتباطات آنلاین و آنلاین نیز توجه داشت. در این خصوص باید چند گزاره نظری را بطور همزمان و مکمل در نظر گرفت: اینترنت می تواند باعث افزایش سرمایه اجتماعی کاربران شود (سرمایه اجتماعی آنلاین). اینترنت به واسطه ایجاد شبکه های جدیدی از ارتباطات آنلاین، افزایش دهنده روابط آنلاین نیز هست. هر چقدر میزان استفاده از اینترنت افزایش یابد سطح ارتباط اجتماعی آنلاین به خصوص در بعد پیوندهای عمیق کاهش می یابد. در ارتباطات آنلاین سطح تعامل و انسجام و دوستی بین افراد نسبت به روابط افلاین کاهش می یابد. در نهایت ضمن توجه به پروبلماطیک این گزاره های نظری باید تاکید کرد که سرمایه اجتماعی و ارتباطات آنلاین جایگزین تعاملات و مناسبات اجتماعی افلاین (واقعی) نشده و بیشتر می تواند نقش مکمل و تقویت کننده در باز آفرینی پیوندهای اجتماعی ایفاء کند.

اهداف و فرضیه های پژوهش: هدف اصلی پژوهش بررسی میزان سرمایه اجتماعی آنلاین و افلاین کاربران اینستاگرام است. با توجه به شرایط بحران کرونا در جامعه در زمان پژوهش و با این پیش فرض که نوعی اختلال در مناسبات و تعاملات اجتماعی ایجاد کرده، اهداف خاص تحقیق نیز ارایه شده است: آیا تفاوت معناداری بین میزان سرمایه اجتماعی آنلاین و افلاین

¹ cause

² effect

کاربران اینستاگرام دو بعد پیوندی (قوی) و ارتباطی (ضعیف) وجود دارد؟ با توجه به اینکه به نظر می‌رسد شبکه‌های اجتماعی مجازی کارکرد ارتباطی و پل زنده دارند، آیا این ارتباط از طریق شبکه اجتماعی اینستاگرام در دو بعد کمیّت استفاده و کیفیت استفاده محقق شده است یا خیر؟ همچنین با توجه به اهمیت متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنسیت و تحصیلات) در پژوهش‌های اجتماعی، چگونگی ارتباط و معنی داری این متغیرها با سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران مورد بررسی قرار گرفته است.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش با روش پیمایش و استفاده از ابزار پرسشنامه صورت گرفته است. جهت سنجش میزان سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران از پرسشنامه ویلیامز (۲۰۰۶) و برای سنجش کمیّت و کیفیت استفاده از اینستاگرام از پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید. ویلیامز دلیل طراحی این مقیاس را اینگونه مطرح می‌کند که شبکه‌ها خود مفهوم سرمایه اجتماعی نیستند و به عنوان عوامل علی یا میانجی عمل می‌کنند. توزیع پرسشنامه به صورت آنلاین از طریق ارسال لینک گوگل فرم به صفحات خصوصی کاربران اینستاگرام صورت گرفته است. جامعه آماری کلیه کاربران اینستاگرام بالای ۱۸ سال بوده و آمار تعداد کاربران ایرانی اینستاگرام در ایران برای سال ۲۰۲۰ توسط سایت آماری استاتیستا^۱ ۳۲/۰۰۰/۰۰۰ نفر اعلام شده است. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شده است. استفاده از نمونه‌گیری در دسترس به این دلیل صورت گرفته که امکان جمع‌آوری داده‌ها را در شرایطی فراهم می‌کند که کاربرد روش‌های دیگر نمونه‌گیری دشوار و یا غیر عملی باشد. «رابرتس» در مطالعه خود ضمن تأکید بر برخی محدودیت‌های این روش نمونه‌گیری، کاربرد آن را به خصوص در فضای رسانه‌های اجتماعی ضروری و مناسب می‌داند (Roberts, 2014, p 13). همچنین ضمن احتیاط در تعمیم‌پذیری کامل نتایج پژوهش، در این روش نمونه‌گیری تأکید بر شناخت پدیده در اولویت است. جهت تعیین حجم نمونه به جدول مورگان و کرسی استناد شده است. حجم نمونه برای جامعه آماری ۱۰/۰۰۰ نفر و بالاتر مطابق با این جدول ۳۸۴ نفر در نظر گرفته شده است. جهت جلوگیری از افت تعداد پرسشنامه تعداد ۵۰۰ لینک پرسشنامه برای کاربران ارسال گردید و به محض دریافت تعداد کافی تحلیل داده‌ها آغاز شد. در نهایت تعداد ۳۷۶ نفر از کاربران مورد بررسی قرار گرفتند. سنجش سرمایه اجتماعی در فضای مجازی و غیرمجازی در طیف پنج درجه‌ای لیکرت تدوین شده است. سرمایه اجتماع آنلاین با ۲۰ گویه (پیوندی و ارتباطی هر کدام ۱۰ گویه) و سرمایه اجتماعی آفلاین نیز با ۲۰ گویه (۱۰ گویه پیوندی و ۱۰ گویه ارتباطی) مورد سنجش قرار گرفته است. برای نمونه به چند گویه اشاره شده است.

سرمایه اجتماعی پیوندی: افرادی در فضای واقعی و مجازی وجود دارند که در کمک حل کردن مشکلاتم به آنها اعتماد دارم. افرادی در فضای واقعی و مجازی وجود دارند که در تصمیم‌گیری‌ها می‌توانم از آنها مشورت بگیرم. افرادی که در فضای مجازی با آنها تعامل دارم مرجع رفتاری مناسبی برای من هستند.

سرمایه اجتماعی ارتباطی: تعامل با مردم در فضای مجازی و واقعی مرا به دانستن چیزهای که در شهرم می‌گذرد علاقمند می‌کند. تعامل با مردم در فضای مجازی و واقعی مرا به سمت پذیرش افراد متفاوت از خودم ترغیب می‌کند. تعامل با مردم در فضای مجازی و واقعی این حس را به من می‌دهد که عضوی از یک اجتماع بزرگترم.

همچنین برای کمیّت و کیفیت استفاده از اینستاگرام از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. جهت سنجش استفاده از اینستاگرام در بعد کیفیت ۱۲ گویه و برای بعد کمیّت ۴ گویه مورد استفاده قرار گرفت. بعد کیفیت با گویه‌هایی با محتوای (میل به یادگیری، کنجکاوی، شناخت بهتر خود، کسب لذت و...) و بعد کمیّت نیز گویه‌های میزان استفاده از اینستاگرام (در شبانه روز، در بیشتر اوقات، در زمان بیکاری و فراغت و عادت و سرگرمی) مورد سنجش قرار گرفته اند.

اعتبار و پایایی: از مهمترین شاخص‌های ارزیابی کیفیت سنجش پژوهش هستند. در این بررسی قبل از پیش‌آزمون سنجش‌های مربوط به سنجش هر متغیر به توسط چند متخصص (اعتبار صوری) بررسی و پالایش گردید. همچنین به منظور تعیین پایایی، از آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار Spss22 برای نمونه ۳۰ نفری به عنوان پیش‌آزمون محاسبه گردید. کیفیت و کمیّت استفاده از اینستاگرام، سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین به ترتیب از ضرایب پایایی ۰/۸۴، ۰/۹۲، ۰/۹۴ و ۰/۹۴ برخوردار بودند. با توجه به اینکه در پژوهش‌های علوم انسانی، ضریب آلفای بالاتر از ۰/۷ قابل قبول است لذا می‌توان پایایی مقیاس‌های مذکور را مطلوب ارزیابی کرد. به منظور تجزیه و تحلیل استنباطی از آزمون‌هایی همچون ضریب همبستگی پیرسون، t مستقل، t زوجی، تحلیل واریانس یک‌راهه استفاده شده است.

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل حاصل از داده‌های پیمایش پرسشنامه‌ای در دو بخش توصیفی و استنباطی ارائه شده است.

نتایج توصیفی متغیرهای پژوهش

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی متغیرهای پژوهش

متغیر	مقولات	فراوانی	درصد	میانگین	حداقل نمره	حداکثر نمره	تعداد
سن				۳۴/۹۴	۱۸	۶۵	۳۵۸
جنسیت	مرد	۱۱۰	۲۹/۳	-----	-----	-----	۳۷۶
	زن	۲۶۶	۷۰/۷	-----	-----	-----	
تاهل	مجرد	۱۳۴	۳۵/۶	-----	-----	-----	۳۷۶
	متاهل	۲۴۲	۶۴/۴	-----	-----	-----	
تحصیلات	دیپلم	۷۰	۱۸/۶	-----	-----	-----	۳۷۶
	فوق دیپلم	۳۴	۹/۰	-----	-----	-----	
	لیسانس	۱۵۲	۴۰/۴	-----	-----	-----	
	فوق لیسانس	۹۶	۲۵/۵	-----	-----	-----	
	دکتری	۲۴	۶/۴	-----	-----	-----	
استفاده از اینستاگرام	کیفیت	-----	-----	۲۴/۱۱	۸	۴۰	۳۷۶
	کمیّت	-----	-----	۹/۹۷	۴	۲۰	۳۷۶
سرمایه اجتماعی آنلاین	پیوندی	-----	-----	۱۶/۵۴	۱۰	۳۸	۳۷۶
	ارتباطی	-----	-----	۲۵/۵۵	۱۰	۴۷	۳۷۶
سرمایه اجتماعی آفلاین	پیوندی	-----	-----	۳۱/۸۷	۱۰	۵۰	۳۷۶
	ارتباطی	-----	-----	۳۱/۵۲	۱۲	۵۰	۳۷۶

با توجه به نتایج جدول (۲) میانگین سن کاربران اینستاگرام حدود ۳۵ سال و جوانترین فرد ۱۸ سال و مسن‌ترین ۶۵ ساله هستند. حدود ۷۰ درصد پاسخگویان زنان هستند و حدود ۶۵ درصد متاهل بوده بیشترین پاسخگویان از سطح تحصیلات لیسانس برخوردارند. میانگین نمرات استفاده از اینستاگرام در بعد کیفیت و کمیّت به ترتیب ۲۴/۱۱ و ۹/۹۷ بوده که نشان دهنده بالاتر بودن نمره کیفیت استفاده از اینستاگرام است. میانگین نمرات سرمایه اجتماعی آنلاین در دو بعد پیوندی و ارتباطی و سرمایه اجتماعی

آفلاین در دو بعد پیوندی و ارتباطی به ترتیب ۱۶/۵۴، ۲۵/۵۵، ۳۱/۸۷ و ۳۱/۵۲ بوده و بطور کلی نشان می‌دهد میانگین‌های سرمایه اجتماعی آفلاین کاربران بالاتر است.

نتایج استنباطی پژوهش: از جمله شرایط مهم برای انجام آزمون‌های پارامتری شرط نرمال بودن توزیع متغیر هاست. بر این اساس با توجه به جدول (۳) نتایج توزیع نرمال متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آماره کجی و کشیدگی استفاده شده است که بیانگر نرمال یا عدم نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش می‌باشد. محدوده قابل قبول برای آماره کجی و کشیدگی در دامنه +۱ و -۱ قرار دارد.

جدول (۳) بررسی توزیع نرمال متغیرهای پژوهش

متغیر	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
۱	کمیت استفاده از شبکه اینستاگرام	۱/۰۴	۰/۰۶۴
۲	کیفیت استفاده از شبکه اینستاگرام	۰/۶۹	-۰/۱۴۷
۳	سرمایه اجتماعی آنلاین	۰/۶۹	-۰/۵۳۷
۴	سرمایه اجتماعی آفلاین	۰/۷۸	-۰/۲۹۷

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که آماره کجی و کشیدگی متغیرهای پژوهش (کمیت استفاده از شبکه اینستاگرام، کیفیت استفاده از شبکه اجتماعی اینستاگرام، سرمایه اجتماعی آنلاین و سرمایه اجتماعی آفلاین) در محدوده قابل قبول (+۱ و -۱) قرار دارد. بنابراین، داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار هستند و می‌توان از آزمون‌های پارامتریک جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش استفاده کرد.

۱- **بررسی میانگین‌های متغیرهای پژوهش:** به منظور بررسی معنی داری میانگین‌های سرمایه‌های اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران اینستاگرام از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج در جدول شماره (۴) نشان داده شده است:

جدول (۴): نتایج مقایسه میانگین‌های سرمایه‌های اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران

متغیر	میانگین	نمره t	d.f	sig
سرمایه اجتماعی آنلاین (پیوندی)	۱۶/۵۴	۰/۰۰۷	۳۷۵	۰/۹۹۴
سرمایه اجتماعی آنلاین (ارتباطی)	۲۵/۵۵	۰/۰۱۹	۳۷۵	۰/۹۹۸
سرمایه اجتماعی آفلاین (پیوندی)	۳۱/۸۷	۰/۰۰۵	۳۷۵	۰/۹۹۶
سرمایه اجتماعی آفلاین (ارتباطی)	۳۱/۵۲	۰/۰۲۲	۳۷۵	۰/۹۸۲

با توجه به نتایج جدول (۴) علیرغم تفاوت در میانگین نمرات سرمایه‌های اجتماعی آنلاین و آفلاین، اما این تفاوت معنی دار نیست. به بیان دیگر کل نمرات سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران از حد متوسط جامعه آماری پایین تر است. این امر از یک سو نشان دهنده کاهش و فرسایش کلی سرمایه اجتماعی و از سوی ناشی از شرایط ایجاد شده توسط ویروس کرونا باشد. همانطور که در بحث نظری اشاره شد، بحران ناشی از شیوع ویروس کرونا باعث ایجاد نوعی اختلال در مناسبات و تعاملات اجتماعی به دلیل شرایط فاصله گذاری اجتماعی گردید. اما از سوی دیگر نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی آفلاین هم در بعد پیوندی و هم بعد ارتباطی از وضعیت سرمایه اجتماعی آنلاین وضعیت بهتری دارند. جهت بررسی این یافته از آزمون مقایسه زوجی میانگین نیز بهره گرفته ایم.

جدول (۵): نتایج آزمون مقایسه زوجی جهت بررسی تفاوت معناداری میانگن‌های سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران:

مقایسه‌های زوجی	سرمایه اجتماعی	میانگین	t	df	sig
۱	آنلاین (پیوندی) آفلاین (پیوندی)	۱۶/۵۴ ۳۱/۸۷	-۲۵/۴۶	۳۷۵	۰/۰۰۰
۲	آنلاین (ارتباطی) آفلاین (ارتباطی)	۲۵/۵۵ ۳۱/۵۲	-۱۰/۱۵	۳۷۵	۰/۰۰۰

با توجه به جدول (۵) مقایسه میانگین‌ها به صورت زوجی نشان می‌دهد که تفاوت معنی داری از لحاظ میانگین سرمایه اجتماعی آنلاین با آفلاین وجود دارد.

۲- بررسی رابطه سرمایه اجتماعی آنلاین با آفلاین با متغیرهای زمینه‌ای:

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد بین سن و سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین رابطه‌ای آماری وجود ندارد. همچنین آزمون تفاوت معناداری میانگین (تی مستقل و آنوا) نشان داد که میزان سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران بر اساس جنسیت، تاهل و تحصیلات یکسان بوده و تفاوت معناداری مشاهده نشد.

۳- بررسی رابطه همبستگی بین سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین با میزان استفاده از شبکه اجتماعی اینستاگرام

جدول (۶): نتایج آزمون ضرایب همبستگی پیرسون بین سرمایه اجتماعی (آنلاین و آفلاین) با میزان استفاده از اینستاگرام (کیفیت و کمیت):

نتیجه	تعداد	sig	ضریب همبستگی	استفاده از اینستاگرام	سرمایه اجتماعی
تایید	۳۷۶	۰/۰۰۰	۰/۲۴۷	کیفیت	آنلاین-پیوندی*
تایید	۳۷۶	۰/۰۰۰	۰/۱۹۹	کمیت	آنلاین-پیوندی
تایید	۳۷۶	۰/۰۰۰	۰/۲۷۱	کیفیت	آنلاین-ارتباطی**
تایید	۳۷۶	۰/۰۰۰	۰/۲۱۶	کمیت	آنلاین-ارتباطی
رد	۳۷۶	۰/۴۰۵	-۰/۰۴۳	کیفیت	آفلاین-پیوندی
رد	۳۷۶	۰/۲۷۳	-۰/۰۵۷	کمیت	آفلاین-پیوندی
تایید	۳۷۶	۰/۰۰۲	۰/۱۶۰	کیفیت	آفلاین-ارتباطی***
رد	۳۷۶	۰/۲۶۸	۰/۰۵۷	کمیت	آفلاین-ارتباطی

با توجه به نتایج آماری جدول (۶) ملاحظه می‌گردد، کیفیت و کمیت استفاده از اینستاگرام توانسته باعث افزایش سرمایه اجتماعی آنلاین در هر دو بعد پیوندی و ارتباطی شود. اما همبستگی کیفیت استفاده از اینستاگرام در هر دو بعد پیوندی و ارتباطی سرمایه اجتماعی آنلاین قوی‌تر از کمیت استفاده از اینستاگرام است. نکته قابل توجه اینکه ارتباط کیفیت استفاده از اینستاگرام با سرمایه ارتباطی آنلاین (علامت **) از همه رابطه‌ها قوی‌تر است. با توجه به این گزاره نظری پژوهش که رسانه‌های اجتماعی مجازی (اینترنت) از طریق ایجاد پیوندهای ضعیف (ارتباطی) می‌توانند سرمایه اجتماعی ارتباطی را ایجاد کنند، مورد تأیید قرار می‌گیرد. به بیان دیگر شبکه اجتماعی اینستاگرام توانسته پیوندهای پل زنده را تقویت کرده و در دوران کرونا ارتباط افراد را با گروه‌های از خود برقرار سازد. نکته قابل تأمل دیگر در خصوص جدول فوق اینکه، تمامی ضرایب همبستگی معنادار از نظر شدت همبستگی در سطح پایینی قرار دارند. هر چند که ارتباط معنادار است اما این یافته می‌تواند دو تبیین همزمان نیز به همراه داشته

باشد. قبل از شروع همه گیری کرونا اکثر پژوهش ها صورت گرفته نشان داده که سرمایه اجتماعی به خصوص نوع درون گروهی (پیوندی) آن سالهاست در ایران دچار فرسایش شده و سرمایه اجتماعی برون گروهی نیز بطور مناسبی شکل نگرفته، همزمان از سوی دیگر وضعیت آنومیک تعاملات و مناسبات اجتماعی در دوران همه گیری نیز مکمل همین فرسایش بوده است.

در مباحث نظری همچنین به تفاوت اتصال و ارتباط در فضای شبکه های مجازی و بطور کل فضای وب اشاره و مورد تاکید قرار گرفت. به بیان دیگر می توان متصل بود اما ارتباط و تعامل نداشت. کیفیت استفاده از اینستاگرام را می توان به نوعی گذار از اتصال صرف به ارتباط و تعامل دانست و کیفیت استفاده می تواند یکی دیگر از دلایل افزایش و یا تقویت سرمایه اجتماعی آنلاین به خصوص در بعد ارتباطی (پل زنده) دانست. دلیل دیگر اهمیت و جایگاه شبکه های اجتماعی و در اینجا شبکه اجتماعی اینستاگرام در ایجاد پیوندهای ضعیف و پل زنده یافته دیگر پژوهش است. همچنین ملاحظه می گردد کیفیت استفاده از اینستاگرام توانسته بر افزایش سرمایه اجتماعی آفلاین در بعد ارتباطی (***) نیز اثر بگذارد. در مباحث نظری نیز تاکید شده بود که پیوندهای قوی جهت ماندن و استمرار نیازمند، برقراری پیوندهای ارتباطی (پل زنده) نیز هستند. در نهایت همانطور که نتایج جدول ۶ نشان می دهد، هیچ ارتباط معنی داری میان سرمایه اجتماعی آفلاین (بعد پیوندی) با کیفیت و کمیت استفاده از اینستاگرام ملاحظه نگردید. همچنین بعد کمیت استفاده از اینستاگرام ارتباط معنی داری با سرمایه اجتماعی آفلاین (ارتباطی) نداشت.

بحث و نتیجه گیری

بحران کرونا و تجربه جدید جوامع در رویایی با این بحران، از جنبه های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. از جنبه جامعه شناختی بحران کرونا به دلیل ایجاد شرایط فاصله گذاری اجتماعی تعاملات و مناسبات اجتماعی و ارتباطی افراد را دچار اختلال کرد. نظم تعامل اجتماعی تغییر کرد و نیاز به باز سازی روابط و پیوندهای اجتماعی در قالب مفهوم سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گرفت. سرمایه اجتماعی و نوع پیوندهای اجتماعی از دو منظر در جریان های بحران های اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. از یک سو بر طبق مطالعات صورت گرفته سرمایه اجتماعی می تواند به دلیل ایجاد شبکه های همدلی بین افراد آسیب دیده، از شدت تألمات ناشی از حادثه کاسته و از سوی دیگر خود سرمایه اجتماعی نیز به دلیل شرایط بحرانی دچار فرسایش شود. شرایط ایجاد شده توسط همه گیری ویروس کرونا و ایجاد آنومی تعاملی مورد نظر این پژوهش، از جمله بحران هایی است که توانست به دلیل ایجاد شرایط اضطراری و اقدامات پیشگیرانه و اعمال فاصله فیزیکی پیشگیرانه، تعاملات و مناسبات عادی افراد جامعه را مختل نموده و حتی به عنوان یک مسئله اجتماعی مطرح گردد. وضعیت جدیدی که در جامعه ایجاد شد هم گسست دهنده پیوندها بود و هم اتصال دهنده پیوندها. گسست نسبی پیوندهای اجتماعی به دلیل آنومی تعامل، افراد جامعه را به سوی ایجاد پیوندهای مجازی سوق داد. ضمن توجه به اینگونه پیوند های جدید ایجاد شده برخاسته از رسانه های اجتماعی و مجازی، نکته قابل تامل این است که پیوند های مجازی (سرمایه اجتماعی آنلاین) هیچ وقت جایگزین مناسب پیوندهای واقعی (سرمایه اجتماعی آفلاین) نخواهند شد. دور از هم و در کنار مفهومی بود که برخی از پژوهش ها برای توصیف این وضعیت بکار بردند. وجود چنین جنبه های تا حدی متناقض از شرایط اجتماعی جدید، نوعی مسئله مندی (پروبلماتیک) بود که پژوهش این ابزار مفهومی را جهت تبیین وضعیت پیوندهای اجتماعی مجازی به کار برد. به بیان دیگر بحث پروبلماتیک یا مساله مندی از آن روی قابل طرح است که فضای مجازی چگونه و در چه سازو کاری هم پیوند دهنده و هم گسست دهنده به تعاملات اجتماعی است. به بیان دیگر فضای مجازی به دلیل ایجاد نوعی سرمایه اجتماعی آنلاین از نوع ضعیف و ارتباطی، پیوند دهنده هستند و در مقابل به دلیل شکل گیری روزافزون هویت های مجازی برخاسته از رسانه ای اجتماعی در رقابت با پیوندهای حضوری و واقعی در عصر اطلاعات، گسست نیز دهنده هستند. چالش های مفهومی سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین، مفهوم شبکه، اتصال یا ارتباط، فضای مجازی، نوع رسانه و نوع تعامل و نقش پیوندهای ضعیف در مناسبات اجتماعی در دوران

کرونا محورهای اصلی این مسئله مندی بودند که در در مباحث نظری مورد بررسی قرار گرفتند. با توجه به هدف اصلی پژوهش و تأکید بر نقش پیوندهای ضعیف (ارتباطی) به واسطه شبکه‌های اجتماعی، تاثیر کمیّت و کیفیت استفاده از اینستاگرام در ایجاد این پیوندها مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که بطور کلی، نمرات سرمایه اجتماعی آنلاین و آفلاین کاربران از حد متوسط جامعه آماری پایین‌تر است که می‌تواند نشان دهنده کاهش سرمایه اجتماعی بطور کلی در جامعه از یکسو و شرایط ایجاد شده توسط ویروس کرونا باشد. علیرغم این امر، نتایج همچنین نشان داد، سرمایه اجتماعی آفلاین در بعد پیوندی و هم بعد ارتباطی از وضعیت سرمایه اجتماعی آنلاین وضعیت بهتری دارند. به عبارت دیگر شرایط قرنطینه و کنار هم آبی مضاعف، پیوندهای عمیق را افزایش داده است. نتایج پژوهش همچنین نشان می‌دهد کیفیت و کمیّت استفاده از اینستاگرام باعث افزایش سرمایه اجتماعی آنلاین در هر دو بعد پیوندی و ارتباطی شده، اما ارتباط همبستگی کیفیت استفاده از اینستاگرام در هر دو بعد پیوندی و ارتباطی سرمایه اجتماعی آنلاین قوی‌تر از کمیّت استفاده از اینستاگرام است. با توجه به اینکه کیفیت استفاده از اینستاگرام به منزله گذر از اتصال به ارتباط است بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که شبکه‌ی اجتماعی اینستاگرام توانسته به دلیل ایجاد پیوندهای ضعیف (ارتباطی) تا حدی به عنوان جایگزین تعاملات و مناسبات آسیب دیده (آنومی تعاملی) دوران بحران کرونا عمل کرده و نوعی سرمایه اجتماعی ارتباطی یا پیوند زنده ایجاد نماید. سرانجام اینکه با توجه به گذار نسبی از شرایط بحرانی دوره کرونا و رسیدن به شرایط جامعه پساکرونا، به نظر می‌رسد که نمی‌توان از پیامدهای ماندگار آن در تعاملات و مناسبات اجتماعی غافل شد. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد که پژوهش‌های آینده در مطالعات خود در حوزه سرمایه اجتماعی، پیوندهای اجتماعی و سایر مفاهیم جامعه شناختی، اختلال ایجاد شده در تعاملات اجتماعی در این دوران را مد نظر قرار داده و تغییرات شگرف ایجاد شده در تعاملات را با توجه به ماندگاری نسبی دوران کرونا در شرایط پساکرونا نیز مد نظر داشته باشند. نتایج این گونه مطالعات کمک خواهد کرد تا اهمیت سرمایه اجتماعی و سنجش روند آن در قالب مطالعات طولی، به عنوان یکی از بسترهای مهم نظم و وفاق اجتماعی و پیوندهای اجتماعی و به عنوان مبنایی برای توسعه جوامع، مورد توجه قرار گیرد.

منابع و مآخذ

- 1- Abdullahian, H., Zahraei, M. (2017). Studying the amount of social capital of Iranian Instagram users. *Social Cultural Knowledge*, 36, 55-66.
- 2- Ahmadi, Y. Moradi, S. (2018). social capital (online and offline) and citizenship culture. *social sciences*, 81, 101-133.
- 3- Khadirzadeh, O. Shadi, N (2016). Facebook and Social Capital; A Survey Study of Users of Facebook among Youth on Piranshahr, *socio-cultural research journal of rahbord*. 6th year, 22nd issue, 206-177.
- 4- - Kazemi, A. (2019.) Sociological outlook at the coronaization of Iranian society, collection of articles on Corona and Iranian society, social and cultural aspect, Tehran: Institute for Research of Culture, Art and Communication, 69-77.
- 5- Khaniki, H. (2019). Far from each other and together, an image of the networking of corona communications, a collection of articles on Corona and Iranian society, social and cultural aspect, Tehran: Institute for Research of Culture, Art and Communication, 59-67.
- 6- Moeed Far, S. (2019). Corona is an opportunity to construct a social problem, a collection of articles on Corona and Iranian society, social and cultural aspect, Tehran: Institute for Research of Culture, Art and Communication, 13-24.
- 7- Moeed Far, S. (2016). *Sociology of Social problem*, Tehran, Noor Alm.
- 8- Noghani, M. Chakhzarin, M (2012). Investigating the effect of Facebook on bonding and bridging social capital among young people. *Sociological Studies of Youth*, 4(12), 188-173.
- 9- Parsania, h, Zare M. (2020). Redefining social capital in the virtual arena. *Islam and social studies*, vol 7, issue 26, 114-135.
- 10- Yar Mohammadi, M., Sahrai, M. (2017) Sociological study of the relationship between social networks and social capital, *Radio Television Quarterly*, 10 (23), 121-151.
- 11- Aldrich, D. (2020) Cultivating social ties in the age of physical distancing. PUBLISHED ON 07 APR, in UNDRR.
- 12- Althusser, I, Balibar E. (1970). *Reading capital*, translated by: Ben Brewster, copyrights NIB.

- 13- Lieberman, A. & Schroeder, J. (2020) Increasing Social Connection While “Social Distancing”.87-95. <https://behavioralscientist.org>
- 14- Pinho, J. C. (2013). The e-SOCAPIT scale: a multi-item instrument for measuring online social capital. *Journal of Research in Interactive Marketing*. Vol. 7 No. 3.216-235.
- 15- Roberts, kathrin (2014). Convenience sampling through facebook.SAGE PUBLICATION.ltd.london.
- 16- Romania, Vincenzo (2020) Interactional Anomie? Imaging Social Distance after COVID-19: A Goffmanian Perspective, *Sociologica*. V.14 N.1 .p:51-66.
- 17- Varshney, L. R., & Socher, R. (2020). COVID-19 growth rate decreases with social capital. medRxiv. 1-11.
- 18- Williams, D. (2006). On and off the’Net: Scales for social capital in an online era. *Journal of computer-mediated communication*, 11(2), 593-628.
- 19- Wu, C. (2021). Social capital and COVID-19: a multidimensional and multilevel approach. *Chinese Sociological Review*, 53(1), 27-54.

The study of Interactional Anomie and problematic of virtual social capital in the transition from the Corona era (a case study of Instagram users)

Ahmad Moazzeni^{1*}

Assistance professor, Department of social sciences, payaame noor university, Tehran, Iran (corresponding Author)

Elham Zadmehr

Master's degree student, Department of Social Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran

Abstract: *This research has studied the interactional anomie in Corona era and its relationship with online and offline social capital of users. Emphasis on weak ties, within the framework of social capital theory in the online and offline space in the conditions of interactional crisis with a problematic approach has shaped the conceptual framework. In this research, problematic refers to the issue of how and in what mechanism the virtual space both connects and breaks social interactions. The research was carried out by surveying and distributing an online questionnaire among 376 Instagram users in the form of available sampling. The most important aim of research is to study the social interactions based on social capital in the era of Corona and whether Instagram social media has been able to create a kind of linking social capital in interactional anomie? The indicate that online and offline social capital of users is lower than the average of the society, In other words, like the results of many researches, social capital has been eroded in Iran, but the quality of using Instagram has been able to affect the increase and creation of linking social capital.*

Key words: *Interactional Anomie, online social capital, offline social capital, problematic, bridging ties.*

---

¹ Email: dr.ahmad.moazzeni@gmail.com (Corresponding Author)